

L'ART Y STIL PARA SCRUIRE A TOTES PERSONES
DE QUALSEVOL ESTAT QUE SIEN. E DIVERSES
MANERES DE COMPTES ABREVIATS MOLT NECESSARIS
PER A TOTES PERSONES, DE THOMÀS DE PERPENYÀ:
UN MANUAL DE CORRESPONDÈNCIA DE PRINCIPIS
DEL SEGLE XVI

INTRODUCCIÓ

L'*Art y stil para scriure a totes persones de qualsevol estat que sien. E diverses maneres de comptes abreviats molt necessaris per a totes persones*, de 24 fulls, és publicat a València a la impremta de Diego de Gumiel,¹ sense data. Per les referències explícites en diverses cartes, sembla de principis del segle XVI; i pels anys que l'editor va residir a València, ha de ser publicat entre els anys 1513 i 1517.

L'autor, Thomàs de Perpenyà, com ell mateix diu a l'èplicit, era «ciudadà de Leyda». No apareix a la *Biblioteca de escritores baleares* de J. M. Bover ni a la *GEC* ni en cap enciclopèdia general coneguda. Com diu en el text, residia a València els anys en què escriu i publica l'obra.

L'exemplar que es conserva a la Biblioteca de Catalunya conté 24 folis en quart, escrits en lletra gòtica, sense foliar, i arriba a la signatura C iiij. Marian Aguiló² en fa dues descripcions, com si es tractàs d'edicions diferents: una que titula amb l'incipit del nostre text, ja que sembla que li falta la portada. Aquesta edició, que té dotze folis, tan sols devia contenir les dues primeres parts de l'obra, és

1. Diego de Gumiel (Gumiel de Hizán, Castella s. xv-? s. xvi) és el nom amb què fou conegut l'impressor castellà fill d'Alfonso González. Treballà a Barcelona del 1494 al 1501, associat amb Juan de Valdés. El 1496 es casà amb Pasquala Carner. D'entre la seva producció barcelonina figura l'acabament (1497) de la impressió del *Tirant lo Blanc*, iniciada per l'impressor Pere Miquel. El 1495 imprimí un saltiri a Girona. Es traslladà el 1502 a Valladolid, on treballà fins el 1513; hi publicà, entre d'altres, les versions castellanes de la *Història de Josep*, de Joan Roís de Corella (1507), i del *Tirant* (1511). Del 1513 al 1517 s'establí a València, on almenys des del 1515 estigué molt vinculat a Antonio de Proaza i inicià la impressió d'una sèrie d'obres lullianes. La seva obra més important és l'*Aureum opus regaliū privilegiorū civitatis et Regni Valentiae* (1515), que inclou la *Crònica* de Jaume I (*GEC*, vol. 12, p. 315).

2. M. AGUILÓ (1923) (*Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860*. Madrid: Sucesores de Rivadeneyra). Facsímil de 1977 a Curial (Barcelona-Sueca), pàgines 512-513.

a dir: tot el manual de correspondència (fins al foli 8 inclòs), dos folis de taules d'equivalències de salaris segons el factor temporal (anys, mesos i dies), diversos exemples de preus de mercaderies venudes a pes i una taula d'equivalències de moneda. Acaba amb un èxplícit molt semblant al text que analitzam, però hi afegeix que «Fonch stampada la sobredita suma en la insigne Ciutat de Barçelona per Joan Iuschner alamaný. A .ij. de Jener. Any .M.D.V.».

En la segona edició, que Aguiló descriu amb les mateixes característiques del nostre exemplar, Perpenyà hi afegeix dotze folis més, introduïts pel títol «Al servey del molt alt senyor rey, e utilitat e benefici de la cosa pública». Aquesta segona part tracta de càlculs de salaris, comptes per comprar i vendre paper, taules de multiplicar i de conversió de moneda, la Pragmàtica dels Violaris (promulgada a València el 26 d'octubre de 1499), diversos problemes de pensions i censals, i d'aliatges, amb una taula final d'equivalència de moneda.

De Thomàs de Perpenyà, Aguiló en relata una altra obra: *Abeceroles*, de la qual explica:

«En 16º, letra gòtica; ocho hojas sin foliar. Además del alfabeto, etc., con los grabaditos religiosos que solían acompañar estas impresiones, contiene las primeras oraciones del cristiano en catalán. Acaba: En Mallorca. Any. M.D.LXVI.»

Centrant-nos ja en la nostra edició, aquest text conté dues parts clarament diferenciades: la primera és un manual de correspondència, en el qual l'autor indica els diferents tractaments que s'havien d'utilitzar segons el destinatari de la carta, consells diversos d'estil i força exemples de cartes tipus. La segona és un tractat de comptes que conté taules d'algorismes, de càlcul de salaris i d'equivalències de moneda, i molts d'exemples de problemes diversos d'aritmètica.

TRACTAT DE CORRESPONDÈNCIA

L'autor, després de l'habitual invocació a Déu i a la Verge Maria, comença ja «lo stil que's deu tenir en lo scriure per general art» (1v.). Fa una distinció segons si la carta s'adreça a un destinatari d'un càrrec menor a un de major, d'igual a igual o de major a menor. En el primer cas, tria com a exemple dos dels més alts càrrecs, o els més alts: el Sant Pare i el Rei. Parla en aquest cas de normes tipogràfiques i de distribució del text en el paper. Estableix també una relació entre la posició del text en el paper i el tractament del càrrec: «com més baix lo posareu, li fareu més reverència» (1v.).

En el cas de les cartes d'igual a igual, i de major a menor, no té tant en compte l'aspecte de la distribució del text en el paper com en les cartes de menor a major, tot i que continua amb les normes tipogràfiques.

Tot seguit fa algunes precisions. Per exemple, si la carta s'escriu de part d'algu, s'ha d'escriure com si la carta fos de la persona que l'escriu, és a dir, s'ha de prendre per pròpia. Quan es tracta d'una carta per a algun parent, és important la brevetat. L'autor menysprea també el fet que les paraules siguin llargues, per tant, reivindica per a aquest tipus de cartes un estil senzill i directe. Si, per exemple, ignorem el nom propi de la persona a la qual dirigim la carta, només escriurem el seu càrrec. Com a conclusió, l'autor dóna validesa a les seves regles dient que qui les segueixi s'adreçarà correctament a qualsevol persona i també utilitzarà la correspondència correctament.

A continuació, Perpenyà esmenta una qüestió teòrica. Ens dóna una definició de «carta» o «letra»:

«La letra és oració de humana e ornada lengua nunciadora de la voluntat y de les absents manifestadora. O en altra manera, letra és oració de viva veu procehint, presentant als absents ab elegant y eloqüent stil lo que manifestar-los volen.» (2r.).

Desenvoluparà a continuació una explicació de les diverses maneres d'escriure segons el destinatari. Aquests destinataris, els dividirà en dos grups: eclesiàstics i monàrquics. Hem de tenir en compte l'estructura d'aquestes exposicions: sempre, tant en el cas dels tractaments eclesiàstics com en el cas dels monàrquics, segueix un ordre de major a menor, és a dir, parteix del càrrec més alt (el papa i el rei, respectivament) i acaba amb el més baix. És important dir que té en compte també qui és l'emissor de la carta.

Pel que fa als càrrecs eclesiàstics, ja hem dit que encapçala la llista el Sant Pare, posteriorment en segueixen cardenals bisbes, cardenals preveres, cardenals diaques, cardenals, patriarques, arquebisbes o bisbes que són fills de rei... En el cas d'aquests darrers, posa un exemple: es tracta d'una carta d'agraïment, i la titula *Letra per al Illustrissimo e R. S. (Reial Senyor) don Alonso d'Aragó, arquebisbe de Çaragoça fent-li gràcies de la mercè de ell rebuda*. El tractament canvia si el cardenal, patriarca, arquebisbe o bisbe és acostat al rei en tercer grau. També és diferent el tractament dels cardenals o patriarques segons la dignitat.

Perpenyà continua amb els bisbes, abats, protonotaris apostòlics o generals que tenen dignitats a Roma. Posa l'exemple d'una carta per informar d'una ordre complida. També parla del tractament que s'ha de donar als secretaris o escriptors eclesiàstics del papa: *Reverend e mon S. S. (Sereníssimo Senyor?)*. Després, amb

els abats de casa reial acostats al rei, amb els abats, priors o religiosos d'un monestir, en general, de part d'un comte. En aquest cas fa una diferenciació pel que fa a l'emissor: si qui escriu la carta és un menor, el tractament canvia. En lloc de ser «Reverend e venerables pares en Crist e singulars amics» es redueix la familiaritat i ha de ser «Reverendíssim pare en Crist e Senyor e venerables religiosos».

Prossegueix l'enumeració amb els simples religiosos, amb les abadesses, prioresses i religioses. En aquest cas també diferencia en el tractament de la religiosa segons si és de casa reial acostada al rei o si no ho és. Posa un exemple, «Principi de letra per a l'abadessa que vuy és de la Trinitat» (4r.), i en segueix un tractament conjunt a l'abadessa i a les monges i llavors, en particular, a un ermità o religiosa solitària.

A continuació parla dels ardiaques, degans, pabordes, canonges i mestres o llicenciats en Sacra Teologia; dels rectors i vicaris perpetuats. Hem de dir que també fa la diferenciació segons la noblesa de la persona. El darrer tractament de la llista és per al càrrec més baix: un prevere simple. No obstant això, Perpenyà estableix un tractament diferent segons l'emissor (si escriu de part d'un senyor: *Mossèn* tal; si escriu de part d'algú altre: *Venerable*). Com a conclusió d'aquest apartat, l'autor fa una enumeració de tractaments que es poden donar en general a «aquestes condicions eclesiàstiques e de hòmens de sciència e virtuoses persones» (4v.). Per exemple, «Vostra Reverència», «vostra prudència», «vostra venerable persona», etc.

Posa un exemple final: «Letra comendatòria tramesa per alguna persona de qualsevol condició a un canonge en auxili y directió de algun altre» (4v., 5r.). És una carta mitjançant la qual es recomana un mossèn, Mn. Gil Monyós, per a la canongia d'una catedral després de la mort del mossèn que se n'encarregava, Mn. Anthoni Bernad. En el cas dels càrrecs eclesiàstics, i sobretot els alts, abunda la paraula «illustríssim».

Pel que fa als càrrecs monàrquics, l'autor segueix el mateix ordre: de major a menor importància. Començarà, per tant, pels reis en general, tant si són homes com si són dones. El tractament que se'ls ha de donar l'abreuja en les inicials S. R. M., és a dir, *Sacra Reial Majestat*. Després de parlar de regles de caràcter tipogràfic i de tenir en compte l'emissor («Lo peu fareu en tres reglons l'u més baix que l'altre, segons qui li scriurà», 5v.), continua amb els reis, però aquesta vegada en particular, és a dir, només els homes; i després amb les reïnes. Pel que fa als fills de reis, especifica, en primer lloc, la fórmula que s'ha de donar en el cas que es tracti d'un príncep. Els altres fills de rei rebran un altre tractament, *Illustríssimos Senyors*, i si no són legítims, *Illustres Senyors*.

Els ducs reben tractaments diferents segons si són de casa reial o si no ho són: *Illustre Senyor*, o *Illustre e Virtuós Senyor*. En segueixen els marquesos, els com-

tes i els nobles en general. En qualsevol cas, especifica que s'ha de posar la data i el títol de la persona que escriu. Després continua amb els cavallers, els ciutadans honrats, els mercaders i els notaris. I per a aquest grup Perpenyà especifica que han de tenir una fórmula especial per al final de la carta: «La Sancta Trinitat sie en contínua protectió y custòdia de tots, amén» (6r.).

Pel que fa als virreis, governadors, lloctinents, capitans de mar, juristes, metges, batxillers i llicenciats, tenen una fórmula final diferent segons de quin negoci es tracti.

Perpenyà continua, després d'aquestes especificacions pel que fa als destinataris, amb el model d'una lletra de malenconia. Aquesta carta s'ha d'escriure sense salutació, senzillament amb el nom i el tractament i amb una fórmula especial per al final. L'exemple que posa és una baralla entre germans.

L'autor ens dóna, a continuació, una sèrie de consells per fer una carta perfecta. Enumera tres passes:

- procurar-se la benevolència d'aquell a qui s'escriu,
- narrar el motiu de la carta,
- demanar el que s'hagi de demanar.

Tot això tenint sempre en compte el tractament que s'ha d'emprar segons el grau del destinatari.

Per acabar aquest manual de correspondència, exposa alguns exemples més que recullen situacions molt diverses. Comença amb una carta que fa una persona per demanar que es revisi una sentència que el perjudica. Parla també d'una carta que féu una persona que va ser elegida com a jurat, una altra carta feta per l'amic d'un comte que va defensar-lo a la cort i va guanyar el plet, etc. Cal destacar un model de carta per a una situació que avui ens podria semblar massa personal com per establir-ne un model: una carta de condol per la mort d'alguna persona. Posa un exemple més concret: una carta escrita per un amic a un altre per la mort de son fill.

Com a conclusió d'aquesta part, exposa més consells d'estil segons les condicions del destinatari.

ESTIL

Aquest aspecte és molt important a la primera part del manuscrit, que és la part que tracta de la manera com s'ha de redactar una carta segons la persona a

qui va dirigida. Els consells o normes estilístiques del manuscrit són de diferents tipus: n'hi ha de generals i també de més particulars. Pel que fa a les generals, cal destacar les passes que l'autor estableix per fer una carta perfecta:

«Les lletres que ab tota perfecció volreu fer deuen tenir tres caps més principals. Lo primer és procurar-se la benivolència de aquell a qui scriu. Lo segon, narrar lo cas per lo que féu la letra estesament. Lo terç, fent-li oferta de tot lo que us par. Mirant lo grau de títol y amor de aquella persona a qui scriu de quina condició és, que segons és li scrigau cortesament a coneguda del qui scriurà, etc.» (7r.).

Hi ha una altra recomanació d'estil en general, i és la brevetat, ja que l'autor opina que la «larguea de paraules porta enuig e és cosa impertinent» (2r.).

Però les normes d'estil que abunden més són aquelles que es refereixen a aspectes més concrets. L'autor, conscient de donar consells d'estil, va per parts. L'estil de la carta canvia segons el destinatari, perquè segons l'autor, s'ha de col·locar cadascú en el grau que li pertany. Així, Perpenyà estableix diferents tractaments que s'han de donar als eclesiàstics i als monàrquics segons la importància del càrrec. Però les fórmules fixades no només són utilitzades en els tractaments d'eclesiàstics i monàrquics, sinó que l'autor també les usa en certes situacions. Per exemple, en parlar d'una lletra de canvi, diu: «Si la accepte, sotascriràs lo qui va a pagar. Acceptada per mi: tal a tant de tal mes, any tal. Si no la acceptarà, dirà: "Vista e no acceptada per mi", tal a tant de tal mes, any tal» (11r.).

Altres consells d'estil fan referència també a situacions diverses. Parla per exemple de l'estil que s'ha de tenir quan s'escriu de part d'algú. En aquest cas, Perpenyà recomana escriure la carta com si fos pròpia, posant-se en la pell d'aquella persona de part de la qual escrivim. Evidentment, s'ha de tenir en compte també que hem d'usar els tractaments corresponents. La carta s'ha d'escriure «donant los superlatius que al tal pertanyen ab molta cortesia de amich captar benivolència ab paraules corteses e obligatòries a les persones superiors y stranyes, mirant en les condicions e les egualeu» (1v.).

Perpenyà fa també al·lusió especial a un tipus de carta: la lletra de malenconia. Perpenyà considera que aquesta carta ha de ser més seriosa que les altres, precisament perquè té un motiu seriós. Per tant, creu que no han d'anar encapçalades per salutacions. Tampoc creu que hi hagi d'haver acomiadaments al peu de la carta i simplement han d'anar firmades amb el nom de l'emissor.

Com a conclusió de l'apartat de l'estil, hem de dir que allò que té més en compte l'autor és el tractament que mereixen les diferents classes socials. Com més baix és socialment un destinatari, més curt i menys respectuós és el tractament que s'ha d'usar. Així i tot, com hem vist, també el motiu de la carta fa que canviï l'estil.

TIPOGRAFIA

Aquest respecte que l'autor demostra cap al destinatari de la carta fa que també canviïn certs aspectes tipogràfics. Perpenyà, ja des del principi, estableix una relació entre la posició del text en el paper i el tractament de càrrec. Fa una distinció: de menor a major, d'igual a igual i de major a menor (es refereix sempre a la situació social). Quan algú escriu una carta a un «major», el títol s'ha de posar, centrat, a la part de dalt i dos dits més avall s'ha de començar a escriure el text de la carta. Pel que fa als marges, l'autor diu que s'han de deixar tres dits a la part esquerra i molt poc espai a la part dreta. El peu de la carta s'ha de fer en tres parts: la primera, a un dit de la carta; la segona, un dit més avall, i la tercera, dos dits més avall i a la part dreta del paper. A més a més, l'autor explicita que com més baix posem el peu, més respectuosos serem amb el destinatari.

En canvi, quan s'escriu d'igual a igual, l'autor recomana que s'escrigui arreu, deixant tan sols tres dits d'espai en blanc, i «del spay que dexareu a la part squerra lo quart a la part dreta» (1v.), de manera que la carta sempre ha de tenir més marge de la part esquerra que de la part dreta. I, a més, el peu s'ha d'escriure dos dits més a baix que el text. Quan s'escriu de major a menor, s'ha de deixar molt de marge, tant de la part esquerra com de la part dreta. Però el peu s'ha d'escriure junt amb el text, sense deixar gens d'espai entremig. Per tant, el més important per expressar respecte és el peu de la carta. Aquest indica més cortesia i més alta classe social en la mesura que estigui més separat del text.

TRACTAT D'ARITMÈTICA

En aquesta segona part abunden les taules (equivalències de moneda, pagaments, etc.). Les primeres que trobam fan referència al temps i estan encapçalades per «A rahó l'any / de lo mes / de lo dia». Aquestes taules indiquen l'equivalència dels salaris segons si la persona cobrava per any, per mes o per dia. Les següents taules indiquen preus de mercaderies venudes a pes i estan encapçalades per «La càrrega a rahó / lo quintar val / la rova val». En segueixen les fórmules per fer pagaments i taules de canvi, de moneda castellana a moneda catalana.

A continuació, Perpenyà ens indica unes regles per comptar els salaris dels mossos que es contractaven per anys. Posa diversos exemples amb diferents quantitats i amb diferents períodes de temps. Un dels exemples és el següent: un home promet al mosso quaranta lliures per quatre anys de serveis. Posat que no s'avenguessin abans de complir-se els quatre anys, què li hauria de pagar?

En segueixen unes regles de calcular els salaris de les mosses. Perpenyà estableix dos grups de mosses: les mosses que tenen edats compreses entre els set i els catorze anys, d'una banda, i per l'altra les mosses que tenen de tretze a vint anys. L'autor posa un exemple de cada grup d'edat. El primer exemple és una fadrina de dotze anys que es compromet per vuit anys. Perpenyà desenvolupa una taula amb les quantitats que la mossa ha de cobrar any per any. Fa el mateix amb el segon exemple: una mossa de setze anys que es compromet per quatre anys.

A continuació, tenim uns comptes per comprar i vendre paper. Hi ha dos conjunts de fulls: les mans, que eren grups de vint-i-cinc fulls, i les raïmes, conjunts de vint mans, és a dir, cinc-cents fulls. Tenim també taules de multiplicar, taules de conversió de moneda (de diners a sous), fins i tot tenim taules que ens indiquen els dies que han de passar per acceptar les lletres de canvi des de diferents ciutats: València, Barcelona, Toledo, Mallorca, Sevilla...

L'apartat següent és la pragmàtica dels violaris, promulgada pel rei a València el 26 d'octubre de 1499. La intenció d'aquesta llei és prohibir els violaris³ que puguin resultar perjudicials per a algunes persones o que permetin a d'altres beneficiar-se injustament a costa d'altri. Per fer-ho, el rei mana una sèrie de regles que permeten controlar aquesta qüestió. Per exemple, estableix un límit de quantitat i de temps (que els violaris només puguin afectar dues vides: la de la persona que s'ha compromès i la d'un descendent, com a màxim). Hem de dir que els violaris eterns (és a dir, que no eren vitalicis) eren coneguts com a censals. El rei especifica que no s'han de fer pactes injustos o deshonestos, que no els facin els menors de vint anys ni els menors de vint-i-cinc sense el consentiment del pare (en el cas que la persona no tenguí pare, ho han de consentir els dos parents més pròxims).

Més envant, parla dels censals; també exposa unes taules referides a taxes o preus, encapçalades per «A for de ... mília per mil». Explica algunes regles per comprovar si s'han fet bé els càlculs, taules de conversió de moneda, el valor segons els quirats (explica com s'ha de fer per saber el valor de l'unça d'or, argent, perles, etc.), equivalències de moneda, etc.

3. Un violari és una renda d'una pensió vitalícia, que constitueix una obligació essencialment redimible mitjançant la qual es paga una determinada pensió anual durant tota la vida a una o dues persones, amb lliurament previ del capital corresponent.

COMENTARI FILOLÒGIC

Pel que fa al comentari filològic del text ens hem centrat bàsicament en l'aspecte morfosintàctic. El sistema d'articles és regular, i és l'habitual de l'època:

	<i>masculí</i>	<i>femení</i>
<i>singular</i>	lo	la
<i>plural</i>	los	les

Pel que fa als possessius, dels 102 casos que hi ha al text, 39 són àtons (sempre situats davant el nom) i 63 són tòncics, 50 dels quals estan situats davant el nom, i 13, després. Els àtons, no els trobam només davant noms de parentiu, com «mon germà» o «son fill», sinó que també els trobam davant d'altres substantius: «son effecte», «son juhí», etc. Hem observat que sempre que el possessiu fa referència a la divinitat, és àton; per exemple: «sa contínua protecció» o «en son sant servey». Hi ha també formulacions fixes pel que fa als tractaments monàrquics amb possessius àtons, com «sa alteza» o «sa magestat».

Dels possessius tòncics predominen, com hem vist, aquells que estan situats davant del nom, però també en trobam que van darrere del nom, com «lo nom seu», «les reverències sues», «les coses mies», etc. D'entre els possessius tòncics situats abans del nom, hi ha casos en els quals el possessiu se situa entre l'adjectiu i el nom, per exemple: «la dita nostra pragmàtica» o «la present nostra pragmàtica».

Dins de la morfologia verbal, trobam subjuntius com «diga», «escriga», «constitueixca», «sia», etc; la primera persona del singular del present d'indicatiu, que acaba en -e («dubte», «confie», etc.); els verbs compostos, en els quals el verb «haver» apareix en la seva forma més etimològica («aveu atès»); les síncopes d'alguns verbs en futur («aparrà»), etc.

La manca de -d- epentètica és constant en verbs com «volreu», «romanrà», «valrà», «venrà», «penreu», etc. Referent als verbs compostos, hem de dir també que trobam a vegades l'auxiliar «ser», per exemple, «...que és estat fet lo carregament» (21v.).

Ja dins el camp de la sintaxi, hem trobat els següents aspectes destacables:

— Pronom feble situat a vegades entre el radical i la terminació de la forma verbal de futur, per exemple, *dir-li-eu* (per «li direu»), *fer-les-he* (per «faré»), *nomenar-lo-beu* (per «l'anomenareu»). Aquest futur medieval, amb el pronom intercalat, el trobam només en aquestes tres ocasions. La forma moderna del futur, en canvi, es localitza en el text en vint-i-nou ocasions.

— Quan els complements estan constituïts per pronoms febles, l'ordre sempre és CD+CI, per exemple «...que aquell *lo us* ha llevat qui donat *lo us* havia» (8r.).

— La perífrasi d'obligació «haver de» surt representada de diferents maneres: *haver de* («li *haurà de* dar», 12v.), *haver a* («*ha a* donar rahó», 6v., «no se *hagen a* fer», 16v.), *tenir a* («Lo qui scriurà *té a* mirar lo títol de aquell a qui scriurà...» 6r.). La més abundant, però, és *haver a*.

· — El verb «haver» té sovint el valor de «tenir», per exemple: «comptar cas-cun quirat que *aurà* lo or» (22v.), «Emperò deveu advertir que si en la pensió *ha* sous o dinés deveu...» (21r.).

— Trobam casos d'imitació de la sintaxi llatina, amb el verb al final. Per exemple: «Si per la primera pagat no *haureu* per aquesta segona de cambi al usat *pagareu*» (11r.). Observem que el participi se situa abans del verb en forma personal.

— S'anteposa el verb en forma no personal al verb en forma personal. Hi ha exemples d'infinitiu anteposat i també de participi, en els verbs compostos: «lo que manifestar-los volen» (2r.), «com dit he» (14v.), «pagat no haureu» (11r.).

— Hi ha, a vegades, una manca de conjunció en les proposicions subordinades: «e l'amo li promet li darà» (13r.), «E axí apar ve per mes V sous...» (21r.).

ESTRUCTURES SINTÀCTIQUES DE LES OPERACIONS ARITMÈTIQUES

Suma

Pel que fa a aquesta operació, l'autor utilitza els verbs «ajustar» i «sumar». Dels dos, el verb que predomina és «ajustar», que apareix 23 vegades. Per exemple: «Ara *ajustau*-los ensemps tots aquest[s] números dels anys e fan X» (13r.). «Sumar», en canvi, l'hem trobat 12 vegades. Per exemple, «*Sumen* los quatre anys...» (13r.). És destacable el fet que quan necessita el substantiu, l'autor utilitza sempre «suma» i no qualsevol substantiu derivat del verb «ajustar». Altres verbs relacionats amb la suma són «afegir», per designar l'acció, i «fer» (així o amb la forma pronominal) i «ser» per designar el resultat: «Per a fer de castellanes a rahó XXVII sous, III diners, liures, és retgla general que *afegint* son terç al nombre que *es fan* tantes liures e atrestants migs sous. Exemple: XXX castellanes, *féu*-ne liures. *Afegiu* lo terç, que és X, *fan* XL liures e *preneu* XL migs sous que valen I liura, que per tot *són* XLI liura» (12r.).

Resta

L'únic verb que hem trobat per expressar la resta és «llevar». Per exemple: «La caxa val VIII lliures, *levau*-ne lo quart que és II lliures, *romanen* VI lliures» (15r.). Podem veure que el verb corresponent per expressar el resultat és «romandre».

Multiplicació

Trobam el verb «multiplicar» quan fa referència a les taules: «Per aquestes tres taules poreu multiplicar qualsevol cosa e saber què muntarà, les quals cascú deuria saber de cor.» (15r.). Però és important destacar l'estructura d'aquestes taules. A totes les taules que surten, l'estructura és sempre la mateixa: «X vegades Y fan Z».

En una ocasió, en la qual l'autor fa referència al fet de multiplicar per dos, utilitza també el verb «doblar»: «*doblau* lo que li ve al primer any.» (13r.).

Divisió

Pel que fa a la divisió, només hem trobat el verb «partir»: «Ara *partiu* los XXX [és un error, han de ser 40] lliures per los X anys e ven IIII lliures» (13r.). «...*partiu* la propietat del censal per la pensió» (21r.).

LÈXIC

Hi ha també aspectes destacables pel que fa al lèxic. Per començar, parlarem de l'adjectiu «quiti», amb l'accepció de «lliure d'un deute o obligació». En un exemple de carta de malenconia, trobam el següent: «donchs si lo vostre car fill ha pagat lo deute del qual nengú és *quiti*, sia-us açò remey...» (8r.). Queda clar que parla de la mort, del deute del qual ningú és lliure. El consol que li ofereix l'emissor, per tant, és el fet de pensar que tots ens hem de morir. A la pàgina 17r. en trobam un altre exemple. L'autor parla d'un deute i diu: «no puxa esser *quitat* sinó per mort...» Vol dir que aquest deute no pot ser pagat fins a la mort d'algú.

Apareix la preposició «ultra», amb el sentit de «en addició»: «C sous e açò *ultra* lo que s'avenen en diners» (13v.). L'autor usa també un adjectiu acostat al llatí i que era freqüent a l'època per expressar proximitat, «propinc»: «dos parents

los pus *propinchs* de aquell» (17r.). Trobam també antònims destacables: utilitza l'adjectiu «xica» en oposició a «gran» referit a quantitat de diners. Però més envan canvia un d'aquests dos adjectius tot i que continua parlant de quantitats de diners. Ara ja no diu que la quantitat sigui «gran» o «xica», sinó que utilitza els adjectius «gran» i «poca». Hi ha també altres verbs antònims: «guanyar / despendre». Es refereix a guanyar o gastar diners, respectivament.

Hem de parlar de dos termes que són molt presents al text i que cal explicar-los en conjunt. Un d'aquests és «censal». Segons el *DCVB*, un censal és una «pensió anual redimible que paguen una persona i els seus successors en virtut d'un capital rebut del qui cobra la dita pensió». L'altre terme és «violari», que és una «renda d'una pensió vitalícia, que constitueix una obligació essencialment redimible mitjançant la qual es paga una determinada pensió anual durant tota la vida a una o dues persones, amb lliurament previ del capital corresponent». Per tant, la diferència entre ambdues pensions és que el censal era etern i el violari, en canvi, només regia durant la vida d'una o dues persones.

A la pàgina 15r. trobam la paraula «raïma», que és un conjunt de 20 mans de paper, és a dir, 500 fulls de paper, perquè una mà de paper són 25 fulls.

Parlant ja de camps semàntics, hem de destacar en primer lloc aquells termes que fan referència als pesos i mesures. Trobam l'unça, el quintar i l'arrova. El pes de l'unça equival a la dotzena part d'una lliura. Un quintar pesava el mateix que quatre arroves, més o menys, 42 quilograms. Mentre que una arrova equivalia a 26 lliures i era la quarta part d'un quintar (pesava 10'400 quilograms).

El camp semàntic que preval al manuscrit és el de les unitats monetàries. Tenim les lliures, els sous i els diners. La lliura equivalia, a Catalunya i Mallorca, a 20 sous, i a València, a 15 quinzets o *reals*. El sou era una subdivisió de la lliura, n'era una vintena part, i tenia dotze diners. El diner era una moneda catalana que tenia diferents valors, però la més corrent, que era la de coure, equivalia a la dotzena part del sou. Ocasionalment s'esmenta també al text una subdivisió del diner, que és la malla. Aquesta moneda tenia el valor de mig diner.

CONCLUSIONS

Com a conclusions, hem de destacar, per començar, la cura amb què l'autor explica les normes que cal seguir per escriure cartes. Cada títol monàrquic i cada càrrec eclesiàstic tenen el seu tractament corresponent. A més a més, hi ha una relació directa entre el tractament de càrrec i la posició del text en el paper, amb la qual cosa ens dona també regles tipogràfiques.

Dins de l'apartat de la morfologia, hem vist que predominen els possessius tò-nics i, d'aquests, la majoria estan situats abans del nom. De la morfologia verbal cal destacar la forma antiga dels subjuntius o la -e final de la primera persona del present d'indicatiu.

Pel que fa a l'aspecte sintàctic, es troben al text casos de semblança amb l'estructura lingüística llatina, com la col·locació del verb al final de la frase, la manca de conjuncions en algunes proposicions subordinades, etc. També és destacable el manteniment de les construccions amb el pronom feble entre el radical i la terminació verbal d'alguns futurs al costat d'algunes construccions fetes a la moderna. Trobam també l'ús de la perífrasi verbal «tenir a» amb el sentit d'obligació i l'ús del verb «haver» amb el sentit de «tenir».

Lèxicament, podem remarcar el camp semàntic de les unitats monetàries (lliures, sous, diners...) i els verbs utilitzats en les operacions matemàtiques: «ajustar» i «sumar» per a la suma, «llevar» per a la resta, l'estructura «X vegades Y fan Z» per a la multiplicació i el verb «partir» per a la divisió.

Volem assenyalar com a conclusió final que molts dels consells estilístics que dóna són encara vigents, com la brevetat, l'ordre i la concisió, trets que, estilísticament, caracteritzen el llenguatge.

JOAN-ANTONI MESQUIDA CANTALLOPS
Universitat de les Illes Balears

BIBLIOGRAFIA

- AGUILÓ, M. (1923): *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860*. Madrid: Sucesores de Rivadeneyra. Facsímil de 1977 a Curial (Barcelona-Sueca).
- ALCOVER, A.M. & F. de B. Moll (1988): *Diccionari català-valencià-balear*. Palma, Moll. 10 volums.
- BOVER, J. M. (1868): *Biblioteca de escritores baleares*. 2 toms. Palma, Impremta de P. J. Gelabert. Facsímil de 1976 a Curial (Barcelona-Sueca).
- CAPPELLI, Adriano (1979): *Dizionario di abbreviature latine ed italiane*. Milano, Ulrico Hoepli.
- COROMINES, J. (1980-91): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona, Curial. 9 volums.
- Gran Enciclopèdia Catalana* (1994-95). Barcelona, Enciclopèdia Catalana. 25 volums.
- PERPENYÀ, Thomàs de (s.d.): *Art y stil para scriure a totes persones de qualsevol estat que sien. E diverses maneres de comptes abreuiats molt necessaris per a totes persones*. València, Diego de Gumiel.